

¹ Por.: B. Kumor, 1973, *Zmiany w organizacji metropolitarnej i diecezjalnej w Polsce 1945-1972*, „Zeszyty Naukowe KUL”, nr 3-4.

⁴ L. Müllerowa, 1980, *Organizacja terytorialna Kościoła katolickiego w Polsce w 1980 roku*, [w:] J. Skarbek, J. Ziółko (red.), *Państwo, Kościół, Niepodległość*, Lublin, s. 227.

Юрій Басага (Ужгород, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ РЕЛІГІЇ В КРАЇНАХ МІЖВОЄННОЇ ЄВРОПИ

Свобода віросповідання та совісті. Німецька конституція 1919 р. ст.135 проголошує свободу віросповідання, совісті та культу у рамках загальних законів держави. У наступній статті визначається незалежність громадянських прав та релігійних переконань, а також положення, що ніхто не зобов'язаний говорити про свої релігійні переконання та признаватися у належності до певних релігійних організацій. Звернемо увагу, що ст.177 вводить принцип факультативності релігійної присяги.

Подібні положення містить чехословацька конституція 1920 р. у параграфах 121-125, де говориться, що свобода совісті та віросповідання гарантується (параграф 121); що всі громадяни мають право сповідувати публічно або приватно будь-яке віросповідання, якщо такі дії не суперечать громадському порядку чи моральності (параграф 122); ніхто не може бути примушений до участі у релігійних обрядах за винятком тих, що випливають з батьківських або опікунських обов'язків (параграф 123); усі віросповідання є рівні перед законом (параграф 124); певні релігійні обряди можуть бути забороненими, якщо вони суперечать нормам моралі або загрожують громадському спокою (параграф 125).

Аналогічні положення містить польська конституція 192 у ст.111 та 112, якими гарантує цілковиту свободу совісті та віросповідання, а також публічне та приватне виконання культових обрядів, якщо останнє не порушує громадського спокою. У ст.112 говориться, що свободою віросповідання не можна зловживати, наприклад, посилаючись на релігійні приписи уникати громадянських обов'язків. Ніхто не може бути примушений до відправи культів, якщо не перебуває під батьківською або опікунською опікою.

В Австрії була чинною норма ст.14 закону від 21 грудня 1867 р. за номером 142, якою гарантується цілковита свобода віросповідання, совісті та проголошується незалежність громадянських та політичних прав від релігійних переконань. Далі тут наголошується, що на виконанні громадянських обов'язків не можуть негативно позначатися релігійні переконання, та що нікого не можуть примусити до виконання церковних обрядів, якщо інше не встановлюється законодавством.

Статус релігійних об'єднань. Цьому питанню німецька конституція присвячує дві статті. Спочатку, у ст.137, вона декларує, що державної

церкви немає, а свобода об'єднуватися у релігійні об'єднання – гарантована. Релігійні об'єднання користуються автономією, що гарантується загальними нормами цивільного права. Релігійні об'єднання можуть збирати податки. До релігійних об'єднань прирівняні також товариства, що пропагують певні світоглядні погляди. Ст. 138 гарантує релігійним організаціям право власності та інші права згідно їх статутів, що стосуються питань культу. За ст. 173 релігійним організаціям законодавство земель має передбачити дотації.

Конституція Чехословаччини нічого не говорить про релігійні організації, а положення параграфу 124 у цьому зв'язку треба тлумачити так, що під його дію підпадають не лише окремі особи, а й організації, тобто церкви. Принцип відділення держави від церкви, що фіксувався у положенні параграфу 121 проекту конституції, конституційною комісією було вилучено.

Детальнішими з приводу цієї проблеми є норми польської конституції. Так, в ст. 113 говориться, що кожна, державою визнана релігійна організація, має право публічно виконувати культ, автономно врегульовує внутрішні справи, може набувати майно та ним розпоряджатися, використовувати фундації та фонди, організовувати інститути з науковою, релігійною та доброчинною метою. Діяння жодної релігійної організації не сміють суперечити державному законодавству. Важливим та винятковим є положення ст. 114, за яким: "Римо-католицьке віросповідання, яке сповідує переважна більшість громадян, посідає в державі перше місце між рівноправними віросповіданнями. Римо-католицька церква послуговується власним правом. Стосунки держави і церкви будуть визначені угодою з Апостольською столицею, яку має ратифікувати сейм". У ст. 115 говориться, що інші церкви також користуються автономією, яка визнається державою, якщо це не суперечить законодавству; стосунки держави та інших церков будуть врегульовані законом. У ст. 116 говориться, що релігійні організації підтримуються державою, якщо їх діяльність, організація та норми не суперечать громадському порядку та громадським традиціям.

Відповідні положення австрійської конституції містяться у ст. 15 та 16. Тут розрізняються релігійні організації, визнані законом, що мають право публічно виконувати культові обряди, автономно вирішувати внутрішні справи, а також користуватися власним статутом, фондами, призначеними для культу, навчання та доброчинності; та організації, що не визнані державою, котрі можуть виконувати культові обряди лише вдома, бо вони суперечать праву та моралі.

Інші положення, що стосуються культу. Німецька конституція у ст. 139 проголошує неділі та державою визнані свята, днями відпочинку та духовного вдосконалення. У ст. 140 визначено, що військовослужбовцям повинен відводитися пільний час для виконання своїх культових потреб, а

ст. 141 надає право релігійним конфесіям відправити Служби Божі та інші релігійні культу в армії, лікарнях, місцях ув'язнення та інших громадських інституціях.

Інші аналізовані конституції подібних норм не містять.

1. Івсага Ю.М. Держава і право в Чехословаччині в 20-х, 30-х рр. XX ст. – Ужгород: Закарпаття, 1997.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: В 4-х томах. – Том 1-3. – М., 1995, 1997.
3. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение. – М., 2001.
4. Сравнительное конституционное право. – М., 1996.
5. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. – К., 1997.

Богів Олександр (Ужгород, Україна)

РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР НА ЗАКАРПАТТІ У ПЕРІОД МІЖНАРОДНОЇ КРИЗИ 1938-1939 РОКІВ

Бурхливі події періоду чехословацької міжнародної кризи 1938-1939 рр. не оминули релігійного життя на Закарпатті. Зважаючи на великий вплив церкви на населення краю, релігійний фактор намагалися використати у своїх інтересах різні політичні сили як у Чехословаччині так і за її межами.

Греко-католицька церква була найбільшою релігійною конфесією на Закарпатті вкінці 30-х років XX ст. Приблизно 60% вірників краю належали до Мукачівської греко-католицької єпархії. З вересня 1937 р. ця єпархія була у безпосередньому підпорядкуванні Ватикану після довготривалого митрополічного нагляду Естергомського римо-католицького архієпископа. На території Чехословаччини планувалося створення окремої греко-католицької митрополії шляхом поділу Мукачівської єпархії та створення окремої Марамороської. Але міжнародні події перервали цей процес [11, с.35; 12, с.154].

Єпископ О.Стойка та значна частина капітули греко-католицької єпархії стояли на відвертих проугорських позиціях. На нашу думку цьому сприяли, з одного боку, затягування Прагою надання Закарпаттю автономного статусу у межах Чехословаччини, а з іншого – вдала пропаганда Будапешту про "угорський добробут" та "справжню автономію" краю у складі Угорщини. Угорський уряд фінансово підтримував діяльність закарпатських проугорських організацій та окремих діячів. Серед останніх були канонік Мукачівської єпархії о. О.Плянський та віце-ректор Ужгородської греко-католицької духовної семінарії о. Ю.Марина. Та політичні автономістичні гасла Угорщина використовувала виключно з тактичних міркувань для досягнення кінцевої мети приєднання Закарпаття.